

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

ДРУГИЙ МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ СИМПОЗИУМ “ДНІ ПОРІВНЯЛЬНОГО ПРАВознавства”

Інститут держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України, Прикарпатський юридичний інститут Львівського державного університету внутрішніх справ, Українська асоціація порівняльного правознавства, Міжнародний науковий журнал “Порівняльно-правові дослідження” 22–25 квітня 2010 р. провели у м. Яремчі Івано-Франківської області **II міжнародний науковий симпозиум “Дні порівняльного правознавства”**. Партнерами у організації симпозиуму стали Івано-Франківська обласна державна адміністрація, Координатор проектів ОБСЄ в Україні, Американська асоціація юристів. Ініціатива з верховенства права, Міжнародна юридична компанія CMS Reich-Rohrwig Hainz та Міжнародна консультаційна компанія R?dl & Partner.

Порівняльне правознавство, як небезпідставно вважається у провідних країнах світу, має надзвичайно великий потенціал — і не лише щодо розвитку власне юридичних наук, але й щодо впливу на інтенсифікацію міжнародного політичного співробітництва та міжнародних економічних зв'язків, реформування політичного та правового життя країн, соціо-гуманітарної освіти, формування демократичного й плюралістичного світогляду молодого покоління.

Зокрема, порівняльне правознавство є надзвичайно методологічно насиченою наукою, яка здатна сприяти загальному методологічному оновленню, подоланню методологічної кризи у правознавстві та соціо-гуманітарних науках загалом. Систематичні й підтримувані на державному рівні порівняльно-правові дослідження є ознакою зрілості держави, її готовності займати активну позицію на міжнародній арені, здійснювати зважену й успішну зовнішню політику, тому що порівняльне правознавство є однією з ключових дисциплін при підготовці дипломатів, фахівців з міжнародних відносин та міжнародної економіки, дає не просто знання, а розуміння іноземного, міжнародного та європейського права. Розвиток порівняльно-правових досліджень та освіти є запорукою ефективного захисту економічних інтересів держави й господарюючих суб'єктів на двосторонньому та багатосторонньому рівнях, успішного представлення інтересів держави, юридичних осіб та громадян у міжнародних судах.

Здійснення ефективних політичних та правових реформ неможливе на основі лише національного досвіду чи простого ознайомлення із законодавством певних країн, що ми й могли спостерігати протягом двох десятиліть, а вимагає систематизованого наукового знання про загальносвітові та регіональні тенденції правового розвитку, яке акумулюється насамперед порівняльним правознавством. Порівняльне дослідження виступає єдиною можливим соціогуманітарним аналогом експерименту чи лабораторного дослідження в точних та природничих науках і тому його цінність для правових реформ важко переоцінити.

Проведення симпозиуму 2010 р. у Яремчі не було випадковим: з одного боку, це дало можливість більшою мірою залучити вчених із західноукраїнського регіону, відомого своїм значним науковим потенціалом, з іншого — розвинена туристична інфраструктура Івано-Франківської області ідеально пристосована для організації таких заходів, а щедра природа, етнографічна соковитість та багата історія краю створюють чудові можливості не лише для роботи, але й незабутнього відпочинку учасників.

Загалом у II Міжнародному науковому симпозиумі “Дні порівняльного правознавства” взяли участь 235 учених (з них 145 — безпосередньо). Серед них — 31 доктор наук, 122 кандидати наук, 78 учасників з вищою освітою та 4 студенти. Вони представляли 14 країн та 47 міст: Україну (Київ, Івано-Франківськ, Одеса, Львів, Харків, Чернівці, Дніпропетровськ, Запоріжжя, Луганськ, Сімферополь, Луцьк, Маріуполь, Севастополь, Суми, Тернопіль, Феодосія, Херсон, Ірпінь, Хмельницький), Російську Федерацію (Москва, Санкт-Петербург, Саратов, Красноярськ, Пенза, Волгоград, Воронеж, Ростов-на-Дону, Казань, Таганрог, Твер, Улан-Уде, Челябінськ), Білорусь (Мінськ), США (Пенсільванія), Угорщину (Будапешт), Австрію (Іннсбрук), Німеччину (Мюнхен), Польщу (Краків, Лодзь), Литву (Вільнюс), Казахстан (Астана, Караганда, Усть-Каменогорськ), Молдову (Кишинів), Узбекистан (Ташкент), Італію (Неаполь), Великобританію (Лондон).

Відкриваючи симпозиум, начальник Прикарпатського юридичного інституту Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, полковник міліції **Мирослав Бучко** зазначив, що розвиток вищої освіти, в тому числі юридичної, є одним з пріоритетів у діяльності керівництва Івано-Франківської області. Досягти ж належного рівня підготовки юристів без вивчення порівняльного правознавства нині неможливо, зважаючи на процеси інтеграції у правовій сфері, дедалі більші взаємовпливи правових систем. Тому ми розуміємо й підтримуємо унікальний характер міжнародних симпозиумів “Дні порівняльного правознавства” — як наукових та освітньо-методичних заходів.

Вчений секретар Української асоціації порівняльного правознавства, відповідальний редактор міжнародного наукового журналу “Порівняльно-правові дослідження”, кандидат юридичних наук, **Олексій Кресін**, вітаючи учасників симпозиуму від Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України та за дорученням директора Інституту, академіка НАН України **Юрія Шемшученка**, наголосив на тому, що цей симпозиум є пріоритетним щорічним заходом Інституту, значення якого визначається особливою роллю порівняльного правознавства, яке перебуває на передньому краї розвитку сучасної юридичної науки. Воно виконує роль методологічного донора для юридичних наук, привносить до юридичної думки ідеї розуміння між народами, культурами, цивілізаціями. Воно дає змогу вдосконалювати правову систему України на основі переосмислення розвитку права у регіональному та глобальному масштабі, збагачувати національне право за допомогою кращих зарубіжних норм та концепцій. Воно створює основу для взаємодії українського права з європейським та міжнародним, розвитку зовнішньоекономічної діяльності держави та суб’єктів господарювання, співпраці народів з метою вирішення спільних проблем.

Проректор з наукової роботи Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук **Олександр Марін** вказав на те, що цей Університет є одним з лідерів з підготовки юристів у Прикарпатті. Орієнтиром вузу є надання якісних освітніх послуг, забезпечення системи органів внутрішніх справ достойними фахівцями, людьми високої професійної й загальної культури. Порівняльне правознавство є важливим елементом подальшого розвитку юридичної освіти в Університеті.

Декан юридичного факультету Прикарпатського юридичного інституту Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук **Нагала Григорук** зазначила, що порівняльне правознавство допомагає формувати світогляд нового покоління юристів, які, за відомим висловом, мають навчитися думати глобально, діючи локально. Запровадження викладання цієї дисципліни викликало неабияке зацікавлення студентів та курсантів. Інститут нарощує відповідні бібліотечні фонди й, за прикладом та за допомогою інших вузів, планує рекомендувати відповідну

тематику викладачам для написання кандидатських та докторських дисертаційних досліджень. Відкриті лекції та дискусії на симпозіумі є важливою методичною допомогою для вдосконалення викладання цієї дисципліни в Інституті.

Координатор програм та радник з правових питань відділу з правоохоронних питань Посольства Сполучених Штатів Америки в Україні Олена Кустова, вітаючи учасників симпозіуму, розповіла про програми українсько-американського співробітництва, які реалізуються згідно з двосторонніми угодами за кошти уряду США, адмініструються Американською асоціацією юристів. Ініціативою з верховенства права і спрямовані на реформування правової системи та освіти України.

Міжнародний симпозіум „Дні порівняльного правознавства” — це особливий форум, унікальний за своєю багатоплановістю та комплексністю. У 2010 р. він поєднав у собі: науковий семінар “Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку”, наукову сесію “Академія порівняльного правознавства”, наукову конференцію “Компаративістські читання”.

Науковий семінар “Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку” було проведено вже в’яте. Він спрямований на цілеспрямоване обговорення окремих найактуальніших питань юридичної компаративістики у форматі „круглого столу”. Цього року його було присвячено питанню щодо генези, етапів розвитку та основним сучасним напрямкам порівняльного правознавства.

Кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, вчений секретар Української асоціації порівняльного правознавства відповідальний редактор міжнародного наукового журналу “Порівняльно-правові дослідження”, **Олексій Кресін** запропонував власне бачення шляхів вирішення дискусії щодо часу виникнення порівняльного правознавства. Виокремивши три групи критеріїв, за якими можна його визначити — сутнісні, змістовні та формальні, а також повернувши до наукового дискурсу значну кількість забутих ранніх компаративістських праць, доповідач обґрунтував значно ранішу, ніж прийнято вважати, відправну дату формування порівняльного правознавства — 1810 р. (дата появи однієї з праць Ансельма фон Фейєрбаха), а також завершення процесу його становлення у 1820–х — 1830–х рр. На думку автора, формування цієї наукової дисципліни стало результатом диференціації загального вчення про право наприкінці XVIII — на початку XIX ст., становлення національних правових систем у Європі та США, а також впливу порівняльної методології у гуманітарних науках.

Доктор юридичних наук, професор та директор-засновник Інституту філософії права Угорського католицького університету, науковий співробітник Інституту правових досліджень Угорської академії наук **Чаба Варга** у своєму виступі вказав на те, що пізнання права можливе тільки у контексті культури, яка його продукує і відстоює необхідність зміни парадигми досліджень з “порівняльного права” на “порівняльні правові культури”. На його думку, формалістична за своєю природою парадигма порівняльного права має за собою свідомий чи неусвідомлений методологічний арсенал західного культурного неоколоніалізму, заперечення самоцінності інших традицій права.

Доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри теорії та філософії права Львівського національного університету імені Івана Франка **Людмила Луць** присвятила свій виступ визначенню концепту “порівняльна філософія права” як авторського бачення нової парадигми порівняльного правознавства. Вона покликана відтворити цілісну картину світоглядних основ права, своєрідну світоглядну “правову матрицю”, не нівелюючи при цьому особливостей національних, типологічних та інших концептуальних підходів, стримуватиме безконечний поділ знань та хаотичне їх нагромадження, хибну універсальність. Вона дає змогу, на відміну від поверхового аналізу філософсько-правових доктрин, який виявляє лише зовнішньо подібні ознаки, виявити природу правового світогляду, що визначається контекстом, в який він вписаний. Так, наприклад, аналізуючи позитивне чи природно-правове праворозуміння у межах континентального права, можна виявити їх національні, типологічні особливості. Загальні парадигмальні позиції щодо даних типів праворозуміння можна сформулювати лише тоді, коли будуть виявлені їх

особливості у різних правових системах світу, або ж в основних типах правових систем.

Доктор юридичних наук, професор кафедри права Європейського Союзу і порівняльного правознавства Одеської національної юридичної академії **Мехман Дамірлі** у своєму виступі розглянув проблему використання можливостей герменевтики в порівняльному правознавстві. Специфіку компаративістсько-правової герменевтики він аналізував виходячи з виділення двох модусів компаративістсько-правового розуміння: модусу буття (онтологія розуміння) і модусу пізнання (гносеологія розуміння). При цьому автор сформулював деякі особливості гносеології компаративістсько-правового розуміння. Зокрема, він вважає, що діалогічне компаративістсько-правове розуміння формується через такі етапи: спочатку розуміння правової системи з точки зору даної культури; потім розуміння правової культури з точки зору її контексту; нарешті, розуміння правової системи з позиції інтерпретатора і його контексту, й тим самим усвідомлення своєї правової системи через її співвіднесення з “чужою” правовою системою.

Виступ доктора юридичних наук, професора, завідувача кафедри теорії й історії держави і права Таганрозького інституту управління та економіки **Андрія Мордовцева** було присвячено аналізу критеріїв класифікації правових систем у сучасному порівняльному правознавстві, а також критеріям науковості та придатності класифікацій у порівняльному правознавстві з точки зору філософії, логіки та методології науки. Доповідач звернув увагу на ознаки штучних класифікацій, які можуть створюватися компаративістами на основі випадкових, мінливих або уявних зв'язків між правовими системами.

Кандидат юридичних наук, доцент Сибірського федерального університету (Красноярськ) **Ірина Мішина** у своєму виступі проаналізувала філософсько-правові основи одного з домінуючих у сучасному порівняльному правознавстві напряму — аксіологічного, запропонувала аксіологічну модель права, яка, на її думку, дала змогу прослідкувати логічний зв'язок між духовними цінностями та рівнями їх втілення в правовій дійсності.

Також під час круглого столу з доповідями виступили інші українські та зарубіжні вчені.

Також під час круглого столу було обговорено **проект паспорту спеціальності для захисту кандидатських і докторських дисертацій “порівняльне правознавство”**. Учасники симпозіуму одностайно погодилися з тим, що відсутність відповідної спеціальності серйозно гальмує розвиток юридичної компаративістики, змушує багатьох здобувачів наукового ступеня звужувати або принципово коригувати тематику своїх досліджень, намагаючись втиснути їх до існуючих спеціальностей (здебільшого до теорії держави і права, філософії права, міжнародного права). В Києві, Одесі, Харкові, Львові існує необхідний кадровий потенціал для створення відповідних спеціалізованих наукових рад.

Проект паспорту спеціальності “порівняльне правознавство” було розроблено у 2006 р. і схвалено учасниками міжнародного наукового семінару “Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку”. Зважаючи на стрімкий розвиток юридичної компаративістики за цей час, учасники II міжнародного наукового симпозіуму “Дні порівняльного правознавства” ще раз обговорили текст проекту, схвалили в цілому й визначили склад робочої групи для узгодження та внесення до нього запропонованих учасниками симпозіуму змін та доповнень. До її складу увійшли Ольга Скакун (Харків), Володимир Лафітський (Москва), Людмила Луць (Львів), Мехман Дамірлі (Одеса). Вченим секретарем групи став Олексій Кресін (Київ). Текст проекту паспорту спеціальності буде оприлюднено для експертного обговорення, а потім запропоновано на розгляд ВАК України. Частина учасників симпозіуму висловила думку про прийнятність і актуальність проекту також для юридичної науки інших пострадянських країн, де існують вищі атестаційні комісії.

Наукову сесію “Академія порівняльного правознавства” у рамках щорічних компаративістських форумів було організовано вже четверте. Вона складається з

відкритих лекцій авторитетних учених з різних країн і спрямована на інтенсифікацію наукової дискусії з найбільш складних і актуальних питань порівняльного правознавства, сприяння вдосконаленню викладання порівняльно-правових дисциплін у вищих юридичних навчальних закладах, підвищення кваліфікації викладачів. У 2010 р. у рамках сесії було представлено три лекції, а ще три — у друкованому вигляді.

У лекції професора Чабі Варги **“Правові традиції? У пошуку правових сімей та культур”**, зокрема, зазначалося, що механістичне сприйняття світу, характерне для природничих наук, неприйнятне для правознавства. Метою вченого-юриста є насамперед пізнання не формального вираження права, а аспектів життя людини та суспільства, які ним регулюються. Право має визначатися не з самого себе, а через ті контексти (соціо-історичні, соціологічні чи культурно-антропологічні), в яких воно існує. У зв’язку з цим лектор поставив під сумнів сучасний **“формалістичний зміст”** порівняльного правознавства, сформульований найбільш послідовно Рене Давидом, з його класифікацією правопорядків на правові сім’ї.

Ч. Варга назвав два основні контекстні підходи у порівняльному правознавстві, що долають обмеженість формалістичного мейнстріму — **“правові культури”** та **“правові традиції”**. Детально аналізуючи концепти, що лежать у основі цих підходів, вчений доводив, що **“правова традиція”**, з точки зору порівняльного правознавства, не може виступати деномінатором для порівняння, є концептом, похідним від **“правової культури”**, і позначає насамперед ставлення суспільства до останньої; відображає не реальну історичну тяглість, а лише відношення до певних елементів історичного досвіду як успадкованих цінностей. В основі правових культур лежать ментальності народів, що історично по-різному інституціоналізуються та формалізуються в праві. Саме різність ментальностей та культур загалом визначає суттєві відмінності у праві й є тривалим у часі феноменом, який, на думку вченого, має стати предметом вивчення порівняльного правознавства.

Ніколас Фостер, професор Школи східних та африканських досліджень Лондонського університету, редактор-засновник журналу **“The Journal of Comparative Law”**, у своїй лекції **“Змішані правові системи” арабського Близького Сходу** зазначив, що сучасний ажіотаж у дослідженнях, присвячених глобалізації, не повинен затіняти багатомірного процесу інтернаціоналізації у праві, для якої характерним було поширення західноєвропейського права по всьому світу. В результаті цього процесу відбулася маргіналізація незахідних правових систем, а також суттєві зміни як у свідомості людей, так і на рівні їх підсвідомості. Тому слово **“право”** у свідомості юристів фактично означає **“західне право”**, а незахідне право сприймається як периферійне відображення західного зразка. Незахідному праву традиційне порівняльне правознавство приділяє залишкову увагу.

Поява у порівняльному правознавстві концепту **“змішана правова система”** не змінила цього стану речей, адже він прикладався лише до випадків змішання елементів романо-германського та англо-американського права і залишався елементом заходоцентричного сприйняття світу. Тому вчений у своїй лекції присвятив увагу групі правових систем арабських країн саме як змішаних, представив історичний огляд взаємодії мусульманських та західних джерел у різних галузях права цих держав. Аналізуючи характеристики, які притаманні групі правових систем, які традиційно визначають як змішані, та порівнюючи їх з характеристиками правових систем арабських країн, Н. Фостер нагадав, що змішаність є загальносвітовою характеристикою сучасних правових систем і вказав на доцільність універсалізації теорії змішаних правових систем як вчення щодо особливостей процесів змішування у правовій сфері. У зв’язку з цим він також визначив такі взаємопов’язані пріоритетні предмети дослідження порівняльного правознавства, як взаємодія правових систем, правовий плюралізм (присутність двох чи більше правопорядків у одній правовій системі) та змішані правові системи.

Кандидат юридичних наук, заступник директора Інституту законодавства та порівняльного правознавства при Уряді Російської Федерації **Володимир Лафітський**

присвятив свою лекцію “Рівні порівняльного правознавства” формулюванню універсальної типології та класифікації правових систем, побудованої на основі узгодження й інтеграції підходів домінуючих шкіл порівняльного правознавства, кожний з яких представляє різні рівні осягнення правової картини світу.

Вчений заперечив поділ національних правових систем на світські та релігійні й наголосив на тому, що вони об’єднуються у правові сім’ї згідно з етично-правовими традиціями, а кожна з таких спільностей може поділятися на менші групи згідно з історичними, структурно-функціональними та техніко-юридичними критеріями. Водночас учений запропонував виділення ще однієї сім’ї правових систем, заснованих на запереченні духовних (етичних) цінностей. В. Лафітський визначив такі рівні порівняльно-правового осягнення права та об’єкти порівняльного правознавства: правовий простір світу, основні правові сім’ї, групи та спільності правових систем, правові спільності, що формуються, національні правові системи, право міжнародного співтовариства.

Також у рамках міжнародної наукової сесії “Академія порівняльного правознавства” в опублікованому вигляді було представлено такі відкриті лекції:

Ольга Скакун (доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, Заслужений юрист України, заслужений професор Харківського національного університету внутрішніх справ) “Загальне порівняльне правознавство як навчальна дисципліна: досвід і перспективи в Україні”;

Акмаль Саїдов (доктор юридичних наук, професор, Надзвичайний і Повноважний посол, голова Комітету з демократичних інститутів, недержавних організацій та органів самоврядування громадян Законодавчої Палати Олій Мажлісу Республіки Узбекистан, директор Національного центру Республіки Узбекистан з прав людини) “Порівняльне цивільне право як навчальна дисципліна”;

Олексій Саломатін (доктор юридичних наук, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри політології та основ права, керівник Центру порівняльного правознавства, політичного та соціально-правового моніторингу Пензенського державного університету) “Об’єднаний потенціал порівняльного правознавства як науки та навчальної дисципліни”.

Найближчим часом планується видання також відкритої лекції **Уільяма Елліота Батлера** “Періодизація та міжнародне право: деякі порівняльні міркування”, згаданих лекцій Ч. Варги, Н. Фостера й В. Лафітського.

Наукову конференцію “Компаративістські читання” в рамках міжнародних наукових симпозіумів “Дні порівняльного правознавства” було проведено вдруге. У її програмі була робота таких **секцій**: “Сучасні теоретико-методологічні питання порівняльного правознавства. Місце порівняльного правознавства в системі юридичної освіти”, “Порівняльне конституційне право”, “Порівняльне адміністративне та фінансове право”, „Порівняльне цивільне право”, “Порівняльне кримінальне право”, “Порівняльно-правовий вимір міжнародного та європейського права”.

Окрім того, в рамках конференції за підтримки Американської асоціації юристів. Ініціативи з верховенства права було проведено **круглий стіл з проблем реформування досудового розслідування в Україні**. На круглому столі розглядалося нормативно-правове забезпечення функціонування правоохоронних органів України і проблеми їх реформування, було представлено та обговорено Білу та Зелену книги з реформування досудового розслідування в Україні. З доповідями на круглому столі виступили професори Павло Фріс (Івано-Франківськ), Леонід Лобойко (Дніпропетровськ), Микола Сірий (Київ), Роман Блаута (Львів), Юстинас Жилінскас (Вільнюс), Галина Чеботарьова (Сімферополь), Тетяна Каткова (Харків) та інші учасники.

Під час роботи семінару буде організовано **презентації** українських, зарубіжних та міжнародних організацій, наукових видань. Зокрема, були представлені організації — партнери проведення симпозіуму — **Американська асоціація юристів. Ініціатива з верховенства права, Міжнародна юридична компанія CMS Reich-Rohrwig Hainz та Міжнародна консультативна компанія Rödl & Partner.**

Окрім того, було відбулися презентації таких видань: монографії “Сравнительное правоведение в образах права”, “Международное право и национальное законодательство”, “Децентрализация государственного управления в европейских странах”, “Системы уголовного правосудия зарубежных государств”, “Муниципальная реформа в Российской Федерации” (**Володимир Лафітський**, Москва), монографія “Transition? To Rule of Law?” (**Чаба Варга**, Будапешт), збірник статей „Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку”, нові видання з серії „Академія порівняльного правознавства”, збірник “Сравнительное правоведение в российском высшем образовании” (**Олексій Кресін**, Київ), навчальний посібник — робочий зошит “Порівняльне правознавство” (**Мехман Дамірлі**, Одеса), підручник „Курс международного права”, антологія “Золотой фонд российской науки международного права” (I том), журнал “Российское правосудие” (**Владислав Толстих**, Москва), монографія “Постановления Европейского суда по правам человека в гражданском процессе Российской Федерации” (**Грина Воронцова, Тетяна Соловйова**, Саратов), монографії “Юридическая техника: проблемы теории и методологии”, “Нормативно-правовое предписание: природа, типология, технико-юридическое оформление” (**Марина Давидова**, Волгоград), журнал “Закон и жизнь” (**Олег Халабуденко**, Кишинів).

Безпосередні учасники “Днів порівняльного правознавства” одержали **сертифікати**. Вже традиційно у багатьох ВНЗ, зважаючи на особливий характер щорічного симпозіуму, цей документ визнається також свідченням підвищення кваліфікації викладача. За результатами заходу буде опубліковано збірник статей, тез та матеріалів дискусій.

О. В. Кресін

*вчений секретар Української асоціації
порівняльного правознавства,
кандидат юридичних наук, доцент*